

PALAMÓS MEDIEVAL: ASPECTES DE LA DEFENSA DE LA VILA

PER

MARIA-MERCÈ COSTA

Quan el rei Pere el Gran va tenir la idea d'establir un port reial a la badia de Palamós, el territori era poc menys que deshabitat. La seva mateixa configuració geogràfica el devia fer apte per a les incursions piràtiques, amb la conseqüència d'allunyar de la costa els escassos pobladors, els quals, espaordits, anaven a refugiar-se terra endins, ja fos en cabanes o en cases de pagès. Tot aquell territori pertanyia al terme del castell de Sant Esteve de Mar, que, quan era necessari, actuava com a centre defensiu i protector de la gent que en depenia, entre ells els pescadors que tenien les barques a la platja dita, més tard, de La Fosca. La jurisdicció del castell s'estenia fins a la ribera esquerra de l'Aubi. Als efectes defensius, hom podia també comptar amb el castell de Vila-romà i amb algunes senzilles torres protectores de les masies (1).

El rei es fixà precisament en les característiques de refugi que podia tenir la badia per a les naus, tant per a les de guerra com per a les comercials. I pel que fa al comerç, la mateixa situació geogràfica del port hauria de fer d'aquest un important centre de tràfec mercantil per a les

(1) J. M. FONTRIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, II, Madrid-Barcelona 1969, p. 606. - N. PAGÈS, *Fundación de Palamós*, «Revista de Gerona», VI, Girona 1882, pp. 83-94.

comarques gironines. Tot mirant a la fundació del port, el sobirà encarregà al seu batlle Astruc Ravaya la compra del castell de Sant Esteve i de tot el seu terme, el 1277, i enfranquí els habitants de Palamós de tota mena de serveis feudals, entre ells els d'host i cavalcada, consistentes a participar a les campanyes guerrerres del senyor, de llarga o de curta durada que fossin (2). Dos anys més tard, el 9 de novembre de 1279, els posava sota l'autoritat d'un batlle propi, el qual tindria també jurisdicció sobre els de Vila-romà, Vall-llobrega i Calonge (3). Aquest primer batlle local fou Arnau de Bruguera, o potser Sa-Bruguera, i el seu nom figura a la carta de població que el rei atorgà als palamosins el dia 3 de desembre següent (4).

La carta especificava que no serien obligats a prestar el servei feudal ni per mar ni per terra, fora del bisbat de Girona. Cal veure ací, implícita, la voluntat reial de protegir el nou port, fent que els seus pobladors no el desempareassin si no era en casos excepcionals. A la punta dita del Molí, on més endavant hi hauria el far, hi fou construïda una mena de fortalesa on fou disposada una residència per als reis quan s'esqueia que passessin per Palamós. En aquell palau, com abans en els altres castells, cercaven refugi els palamosins, amb llurs famílies i béns, quan temien algun desembarc de pirates. En aquesta primera època gairebé no es pot parlar d'una vila, ja que no hi havia res més que un reduït barri davant el port. No hi havia ni tant solament unes muralles que el protegissin dels atacs exteriors. La custòdia i les obres de millora del castell o palau reial foren després encomanades al barceloní Guillem Baster, el 21 de març de 1291 (5).

Mentrestant, ja s'havien reflectit a Palamós alguns episodis de la guerra entre Pere el Gran i els francesos. El 1285, en organitzar la resistència de l'Empordà a la invasió, el rei comptava amb els ports de Sant Feliu de Guíxols i de Palamós. També hi comptaven, però, els seus enemics. El dia 8 de juny ell encomanà especialment la custòdia d'aquesta vila als cavallers Arnau de Ribera, calongí, i Bernat de Bedós, els quals s'unirien als del sometent de Palafrugell i d'altres llocs per tal de defensar el port (6). No obstant, la part principal de l'estol francès es trobava a Palamós aquell estiu, quan els almiralls catalans Ramon Marquet i Beren-

(2) Arxiu de la Corona d'Aragó (= ACA), Cancelleria (= C), pergamins de Pere II, n.º 38; registre 39, foli 206.

(3) PAGÈS, *op. cit.* - ACA, C, r. 44, f. 158v. - Arxiu Municipal de Palamós (= AMP), perg. n.º 1.

(4) FONT, *op. cit.*, I, 495, doc. 335. - AMP, perg. 2.

(5) J. PELLA Y FORGAS, *Historia del Ampurdán*, Barcelona 1883, p. 624. - ACA, C, r. 83, f. 122.

(6) PELLA, *op. cit.*, 625. - ACA, C, r. 56, f. 123v.

guer Mallol aconseguiren una ressonant, bé que efímera, victòria naval que tingué, però, una confirmació en la gran batalla que tingué lloc prop de les illes Formigues, a major glòria de l'almirall sicilià Roger de Lloria. Aquest ordenà seguidament a Marquet i Mallol que anessin a Palamós i a Sant Feliu i s'endugessin a Barcelona tots els navilis que hi trobessin, mentre ell tractaria de recuperar la vila de Roses. Així ho feren els dos almiralls, i encara, a Sant Feliu, incendiaren els dipòsits de vitualles que hi tenien els francesos (7).

Havia aparegut ja el sometent en la defensa de Palamós. Deixant de banda l'ajuda prestada pels homes de Palafrugell, en aquest cas especial i importantíssim de la guerra, tots els habitants de la jurisdicció del batlle de Palamós, és a dir, els de la vila i els de Vila-romà, Vall-llobrega i Calonge, estaven obligats a acudir a la defensa de qualsevol lloc del terme que es veiés amenaçat, normalment per pirates, sarraïns o no. El crit d'alarma era donat pel so dels corns i de les campanes i per farons o fanals encesos dalt les torres de defensa de tot el territori. Els homes havien de presentar-s'hi amb tot llur armament. No sabem si en el cas de Palamós podem parlar d'un sacramental, és a dir, d'una germandat establerta entre aquells pobles per mitjà d'un jurament, tal com existia, ja des del segle XIII, en altres llocs. El cert és que hi havia entre ells l'obligació d'acudir al so i el seu incompliment era punit (8).

Roger de Flor, el gran protagonista de l'expedició dels catalans a Orient, havia començat la seva vida aventurera, essent ja frare sargent de l'orde del Temple, com a corsari. S'havia enriquit amb l'armament de galeres per a fer presa en les naus que trobaven en llur camí. Treballava al servei del rei Frederic de Sicília, el qual l'havia nomenat vice-almirall i membre del seu consell reial (9). L'estiu del 1301 realitzà una pirateria prop de la platja de Barcelona. El 7 de maig de 1302, els consellers i prohoms de Barcelona avisaven els prohoms de Tarragona i de Tortosa del perill que representava fra Roger, pirata de Sicília. En efecte, havien rebut una lletra de Guillem Blanch i dels prohoms de Sant Feliu de Guíxols, donant noves d'una incursió del dit pirata amb sis galeres i un lleny de cent remes, a Toló i altres llocs de la costa provençal. Així, els advertien per tal que preparessin la defensa, en cas que la incursió següent toqués a les

(7) PELLA, *op. cit.*, 493. - *Crònica de Bernat Desclot*, cap. 158 (ed. F. SOLDEVILA, *Les quatre grans cròniques*, Barcelona 1971, pp. 563-564); *Crònica de Ramon Muntaner*, cap. 136 (ed. SOLDEVILA, *cit.*, pp. 796-797).

(8) PELLA, *op. cit.*, 627.

(9) *Crònica de Ramon Muntaner*, cap. 194 (ed. SOLDEVILA, *cit.*, p. 842).

costes catalanes (10). L'expedició tingué lloc, probablement, poc després. Fra Roger assaltà i robà un lleny armat, al port de Palamós. Els homes de Calonge no es presentaren al so de viafora, el crit habitual d'alarma, i tampoc no hi anaren els de Santa Maria de Fenals, parròquia que, juntament amb la de Santa Coloma de Fitor, havia estat posada sota la jurisdicció civil de Palamós per Pere el Gran; ambdues parròquies, el 1305, tornarien a la jurisdicció del veguer de Girona, del qual ja abans depenien (11). Els desobedients mereixien, doncs, una punició, probablement pecuniària. El 29 d'octubre de l'esmentat any 1302, el rei els perdonava i els eximia del pagament (12). Així mateix havien estat preses penyores d'uns súbdits del monestir de Sant Feliu de Guíxols per la mateixa raó de no haver anat a l'ajuda de Palamós. Creiem que devien habitar dins aquesta jurisdicció i per això estaven subjectes al batlle de Palamós, tot i essent vassalls personals del monestir de Sant Feliu. El 12 de novembre de 1305, el rei manava al batlle que els restituís les penyores (13).

Jaume II, per bé que els habitants de Calonge, Vall-llobrega i Vila-romà havien reconegut oficialment l'obligació que tenien d'acudir a la defensa de Palamós, per tal d'assegurar encara més el compliment d'aquesta obligació disposà, el 17 de setembre de 1321, que l'alarma fos donada no solament pel so dels corns, sinó per mitjà de saigs que avisarien públicament del perill (14).

El monarca successiu, Alfons III, es preocupà de la restauració del palau reial de Palamós però, semblava, sense donar una gran importància a les qüestions de la defensa. Efectivament, l'onze d'octubre de 1329, el donà, en forma d'establiment perpetu, al seu escrivà Bernat Pallarès, a súplica d'aquest, per tal de reparar-lo de la ruïna en què es trobava. Pallarès fou autoritzat a fer-hi totes les obres que volgués, tant a dins com en el solar contigu, menys a envoltar-lo de fossat o de muralla. Potser el rei considerava que la situació de l'edifici i les reparacions ja el farien suficient per a protegir els habitants, encara poc nombrosos, del port i de la petita vila (15). Però els esdeveniments el farien canviar, molt aviat, d'opinió.

(10) A. RUBIÓ I LLUCH, *Diplomatari de l'Orient Català*, Barcelona 1947, pp. 3-4, doc. II i III; p. 7, doc. VII.

(11) ACA, C, r. 203, f. 46v.

(12) ACA, C, r. 199, f. 126v.

(13) ACA, C, r. 203, f. 79.

(14) PELLA, *op. cit.*, 627. - ACA, C, r. 246, f. 273; el mateix al r. 220, f. 93v.

(15) ACA, C, r. 479, f. 228. - L. CAMÓS CABRUJA, *Los Pallarès en la historia de Palamós*, «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», III, Girona 1948, p. 103.

Feia només sis anys que Alfons, encara infant, havia desembarcat a Sardenya i havia iniciat la conquesta de l'illa. Aquest fet comprometia seriosament els interessos polítics i, sobretot, comercials de la república de Gènova, la qual compartia amb la seva rival, Pisa, el domini de les rutes marítimes a la Mediterrània occidental. Amb l'ocupació de Sardenya, sense que ens calgui ara insistir en les rivalitats internes per la seva possessió, les naus catalano-aragoneses intensificaren el tràfec per aquelles rutes, que esdevingueren sempre més insegures. Les accions corsàries contribuïren a desviar el comerç cap a Catalunya i les Balears. La reacció genovesa es manifestà, de moment, amb pirateries contra les naus catalanes; ja des del 1326, es dedicaven a atacar totes les que trobaven entre Sant Feliu de Guíxols i el Rosselló. Però el 1330 l'amenaça prengué una forma més alarmant. El governador de Sardenya, Bernat de Boixadors, donà al rei la notícia: Gènova estava preparant un estol i era de pensar que el destinaria a fer la guerra contra la Corona d'Aragó. Alfons III, requerit pels seus súbdits a fi d'activar també l'armament d'una flota, absorbit d'altra banda pels problemes de la guerra contra els sarraïns de Granada, es limità a autoritzar la ciutat de Barcelona a fer aquest armament. Poc després, no obstant, establí una aliança amb el regne de Mallorca per tal d'enllestir conjuntament una flota més gran. Durant l'estiu del 1331, les naus catalanes recorregueren la costa de Lligúria, bloquejaren Gènova i reclamaren una satisfacció pels danys que fins a llavors n'havien rebut. Per raons que tampoc no cal ara examinar, renunciaren al bloqueig i passaren a Sardenya. Era de veure, però, que els genovesos respondrien iradament als atacs catalans. Fou aquesta por la que, sens dubte, induí el rei a modificar les condicions que havia imposat a Bernat Tallarès en establir-li el palau reial de Palamós. Així, doncs, el 7 d'octubre de 1331 li donava llicència per a construir el fossat i el mur protector de la vila, que es feia molt necessari per raó de la guerra (16).

Aquella guerra no començà de veritat fins al següent estiu, quan una gran flota genovesa aparegué en aigües catalanes i balears i obtingué un abundós botí. Fou una guerra sense grans batalles, només d'incursions i cops de mà per ambdues bandes, i molt sovint foren les naus les que hi sofriren més pèrdues. Mentrestant, el 1334, s'havia suscitat una contesa entre els ports de Palamós i Sant Feliu com a centres de descàrrega de certes mercaderies. El rei es decantà a favor de Palamós i, tot donant les disposicions pertinents a aquest fet, encomanà als palamosins la reparació dels murs de la vila i la seva vigilància (17).

(16) ACA, C, r. 484, f. 35. - CAMÓS, *op. cit.*, 104.

(17) ACA, C, r. 576, f. 92.

En començar el regnat de Pere III, continuava encara la guerra genovesa sense que la diplomàcia francesa i la pontificia haguessin pogut obtenir la signatura de la pau. Tan sols el papa Benet XII el 1335, havia reeixit en l'assoliment d'una treva. Així i tot, els atacs corsaris eren inevitables. El 1336, segons que anotava el cronista italià Giovanni Villani, set galeres genoveses resseguiren la costa catalana i prengueren dues galeres i diversos llenys (18). No podem saber si fou aquesta la causa immediata d'una petició dels prohoms de Palamós al nou sobirà referent a la seguretat de la vila, que corria perill, deien, per la guerra amb els genovesos. El 13 de juny del mateix any, Pere III els atorgà una nova franquícia de serveis feudals. Calia que s'ocupessin de la guarda de la vila i que no se'n moguessin a menys que hi hagués una invasió estrangera que fes necessària una defensa massiva. Ni que els ho manés el procurador general ni el seu lloctinent a Catalunya, ni el veguer de Girona, ells no havien d'abandonar Palamós (19). El 19 de setembre era signada la pau amb Gènova (20).

De fet, abans del 1336, en data, però, no ben determinada, hi havia hagut un intent genovès formal d'envair Palamós. En aquell moment era batlle de la vila el gironí Ramon Des-Puig, el qual exercia el càrrec des del 5 de març de 1329 (21); el 1336 ja no ho era. Devia ser un home enèrgic. Processà alguns cavallers i després, per por d'una revenja per part d'ells, obtingué del rei, el 21 de novembre de 1336, llicència per a portar, ell i un home que l'acompanyaria, armes de les que hom tenia per prohibides. En el moment fatídic de l'atac genovès, uns homes de Calonge no volgueren obeir el so d'alarma i no anaren a la defensa de Palamós. Des-Puig els tingué empresonats durant cinc dies i, en ser alliberats, li refusaren el pagament del dret de carcellatge que com a batlle li corresponia de rebre. El rei, el 22 de novembre de 1336, ordenava a un jutge de la cort la resolució del cas. Això ens fa pensar que el moment de l'acció genovesa era força recent (22).

(18) A. DE CAPMANY Y DE MONPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, nova edició, 2 vols., Barcelona 1961, I, p. 100.

(19) ACA, C. cartes reials de Pere III, n.º 104 (regesta a «Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón», XLV, Padova 1970-71, p. 8, doc. 11); r. 858, f. 136v.

(20) Sobre la guerra amb els genovesos: J. MUTGÉ, *El Consell de Barcelona en la guerra catalano-genovesa durante el reinado de Alfonso el Benigno*, «Anuario de Estudios Medievales», 2, Barcelona 1965, pp. 229-256. - G. MELONI, *Genova e Aragona all'epoca di Pietro il Cerimonioso, I (1336-1354)*, Padova 1971, pp. 12-26.

(21) ACA, Reial Patrimoni, Mestre Racional, r. 974, f. 13.

(22) ACA, C. r. 587, f. 114.

A la pau seguiren uns anys de calma molt relativa. Sempre hi havia lloc a la guerra de cors. No passaria massa temps fins a l'anexió del regne de Mallorca per Pere III, fet que suscitaria en els genovesos un cert temor en preveure la unió definitiva de les naus catalanes i mallorquines en un sol estol (23). Sense ni intentar d'analitzar la qüestió mallorquina, ja molt coneguda, n'hi haurà prou amb recordar que Pere III féu l'impossible per atribuir diverses culpes a Jaume III de Mallorca i per donar lloc a la seva destitució final i a la conquesta catalana del seu regne. Almenys des del 1339 ja s'establien unes primeres causes de discòrdia (24). La guerra fou declarada entre el 1342 i el 1343. Jaume, que havia atribat amb les seves galeres a Barcelona el 23 de juliol de 1342, en marxà disposat a la lluita; el 2 d'agost ja era a Blanes i el 4, a Perpinyà (25). Pere III, ja el mes de juny, preparava una campanya des de les comarques gironines contra els mallorquins, que considerava rebels. Preveia que aquests atacarien les costes catalanes i li entrà por d'un perjudici greu per a la seva vila de Palamós, ja prou disminuïda d'habitants. Val a dir que li devia tenir, a la vila, un afecte o un interès especial, ni que fos de caràcter polític, ja que, essent ell infant, havia fet un projecte per una nova població arran dels murs del port primitiu (26). Al començament, doncs, de les campanyes de Mallorca, el 25 d'agost de 1342, envià Simó Sa-Trilla i un seu company a Palamós, on, d'acord amb quatre o cinc prohoms que els habitants elegirien, havien de fer prendre les mesures següents:

Posar guaites, és a dir, vigilants, que serien homes de la vila o dels llocs de la batllia; posar farons o llanternes per a senyals; i fer que tothom tingués les armes convenients dins el temps que els semblés necessari. Les armes venien especificades: espatlleres, ferrets, cuirasses, capells, bacinets (per a cobrir el cap), pavesos (escuts), llances, dards i especialment bones ballestes i passadors (projectils, com sagetes). La por del rei era justificada. El dissabte anterior, de matinada, havien sonat els corns i el crit de viafora perquè hi havia sis galeres mallorquines vora la costa i hi roman-gueren fins a mitja tèrcia (quarts de nou del matí). Els homes de la batllia no aparegueren en ajuda dels de Palamós. Calia que si existia la imposició de ban o multa, els la fessin pagar; si no hi era, els dos enviats havien d'informar el rei per tal que ell pogués ordenar la inquisició necessària

(23) MUTGÉ, *op. cit.*, 245.

(24) A. ROVIRA I VIRGILI, *Història Nacional de Catalunya*, V, Barcelona 1928, p. 312 i ss.

(25) *Crònica de Pere el Cerimoniós* (ed. SOLDEVILA, cit., p. 1180, paràgraf 16, nota 1; p. 1181, paràgraf 20, nota 1).

(26) ACA, C. cartes reials d'Alfons III, n.º 2534.

contra els culpables de negligència. A més, havien de procurar que fossin fetes les obres de fortificació que convinguessin, sota les penes de ban corresponents, que serien pagades sense remissió de cap mena. El batlle i els palamosins havien de complir totes les disposicions de Sa-Trilla i el seu company. D'altra banda, però, sembla que el batlle, probablement Bernat de Colomer, nomenat el 31 de desembre de 1341 (27), no era prou apte per a complir aquestes obligacions del seu ofici; calia, doncs, que Sa-Trilla se n'informés entre els palamosins i ho digués al rei. El resultat de les gestions ens resta, per ara, desconegut (28). Cert és que aquest batlle exercia encara el seu càrrec el 1344.

No era ben acabada la guerra de Mallorca quan els afers de Sardenya es complicaren d'una manera considerable, fent que l'enemistat catalano-genovesa prengué un nou impuls, amb totes les conseqüències per a les poblacions marítimes de la Mediterrània. A la vetlla d'una aliança de Catalunya amb Venècia contra els genovesos, signada el 16 de gener de 1351 (29), el rei confirmava uns capítols atorgats pel batlle general de Catalunya, Pere Sa-Costa, a fi de posar terme a les controvèrsies existents entre els homes de Calonge i els de Palamós sobre les qüestions de defensa. Els que per part de Calonge signaren els capítols foren Guillem Comadira, Arnau Mola i Jaume Pere, procuradors nomenats per la universitat, és a dir, la comunitat municipal de la vila, per a resoldre tots els afers entre aquesta i el batlle general o altres persones. El document de procura havia estat fet per Bernat Ramon, notari de Palamós, l'onze de desembre de 1350. Els capítols porten la data del 18 de desembre d'aquest mateix any i disposen el que segueix:

Quan a Palamós hi hagi notícia del pas de galeres o llenys de gent enemiga per les mars veïnes, faran cridar sometent per a demanar ajuda. Els homes de Calonge, en sentir-ho, han d'anar al lloc de Santa Maria del Mar, és a dir, a l'actual puig del Collet de Sant Antoni, on llavors hi havia un priorat de monges benedictines, i estar-hi fins que les naus hagin passat, en una o altra direcció, per l'espai de mar comprès entre les illes Medes i Blanes. Quan ja no hi siguin, o també en cas de falsa alarma, els calongins podran tornar a casa. Però si des del Collet les veuen o saben del cert que es troben entre Sant Feliu i Palamós, tant si el batlle de Palamós els reclama com si no, aniran amb llurs armes a defensar la vila i hi restaran fins que l'enemic segueixi el seu camí.

(27) ACA, C, r. 952, f. 198.

(28) ACA, C, r. 618, f. 53 i f. 53v.

(29) ROVIRA I VIRGILI, *op. cit.*, V, 329.

Si per por de les naus enemigues són convocades les hosts a Girona, amb caràcter de servei feudal per a la defensa de la costa, els de Calonge hauran d'unir-se a les tropes de la vegueria però llur actuació es limitarà a entrar amb elles a Palamós encara que no vegin les naus, i estar-hi fins que les hosts se'n vagin, sense que a ells els calgui altra llicència per a sortir de la vila. Mentre hi siguin, però, els caldrà llicència del batlle de la senyoria de Calonge per tal que alguns d'ells puguin anar en cerca de vitualles, i en això el batlle de Palamós no hi podrà intervenir. Però el batlle de Calonge serà punit si dóna aquesta llicència sense una vertadera necessitat o bé perquè rebi diners d'algun dels homes que així es guanyen l'excusa per a fugir de la defensa.

En cas que la notícia de l'arribada de naus enemigues a Palamó fos donada de nit, els de Calonge han d'enviar-hi directament vint homes, a menys que hi vulguin anar tots els que hi estan obligats pel sometent. Si no estan d'acord per a la tramesa dels vint homes, el batlle de Calonge els hi obligui sense que hi intervingui el de Palamós, el qual, només quan el seu col·lega de Calonge no compleixi aquesta obligació, haurà de curar de l'elecció dels vint homes i de fer-los anar forçosament a Palamós, imposant una multa de vint sous a cadascun dels que no compleixin. En canvi, seria ell el qui rebria una greu punició si feia cridar el sometent sense un motiu real o deixava de fer-ho quan el motiu hi fos (30).

Totes aquestes precaucions, però, no van impedir que la vila de Palamós fos envaïda i incendiada per vint-i-cinc galeres genoveses, el 1354 (31), potser en represàlia per anteriors assalts a naus genoveses per part de les catalanes, o tal vegada com un episodi més de la guerra que continuava també encesa d'un cap a l'altre de la Mediterrània.

Durant la segona meitat del segle XIV no hi ha cap més notícia concreta, per ara, d'accions piràtiques ni guerrerres prop de la costa palamosina. Amb tot, sembla que tothom havia pres consciència de la necessitat d'una muralla ben feta i realment defensiva. El problema, si més no, era de caràcter econòmic. Per tal d'obtenir els diners necessaris per a les obres de la muralla, l'infant Joan, duc de Girona, el 19 de desembre de 1381, donà llicència als jurats i prohoms de Palamós per a imposar el dret de barra o peatge, per espai de deu anys. És a dir, que tot home foraster que entrés o sortís de la vila cavalcant el seu cavall, pagaria un diner diari; per tot animal carregat que entrés o sortís, si duia vitualles, hom pagaria cada dia un diner; si duia altres mercaderies, dos diners. Quedaven exclosos de

(30) ACA, C, r. 556, f. 47-48; text publicat ací, en apèndix.

(31) CAPMANY, *op. cit.*, I, 104-105.

la imposició els servidors de la cort reial, els eclesiàstics i els que gaudissin d'algun posterior privilegi d'exempció (32).

Un any abans, el mateix infant s'havia ocupat de la reparació del palau reial de Palamós i havia atorgat una assignació a Pere Pallarès, encarregat de les obres, consistent en deu lliures anuals sobre els drets que rebia el batlle de la vila. El 1388, quan l'infant ja era el rei Joan I i Pallarès havia esdevingut el seu sobrecoc, el nou sobirà veié que el que faltava, ja restaurat el palau, era una bona muralla, especialment per la banda del mar. Així podria servir de refugi a la gent del poble si era necessari, com ja ho havia estat anteriorment. Per tant, transferí l'esmentada assignació a l'obra de les fortificacions (33). Al cap de dos anys, i a punt de finir els deu anys del dret de barra, els diners no eren suficients per a les obres de defensa. Llavors el rei permeté als jurats i prohoms de Palamós que venguessin lliurement mil sous anuals de censal mort, a qui volguessin i de la forma que els semblés millor, per bé que haurien de donar compte al mestre racional de l'ús que farien d'aquells diners, dedicats exclusivament als murs i als fossats (34).

Tampoc així les autoritats palamosines no aconseguiren de dur a terme llurs projectes. Joan I, que temia el despoblament de la vila, d'altra banda carregada de deutes, féu l'impossible per a solucionar-ho. Els atorgà la imposició de sises, dret sobre el pa, el vi, la carn i altres queviures que fossin comprats o venuts a la vila, pel valor que als jurats els semblés més convenient. D'aquests diners en podrien pagar les pensions de censals i violaris que devien, a més de continuar les obres fins que fossin acabades. No haurien de rendir comptes d'aquesta imposició. I, encara, els perdonava els abusos que haguessin pogut cometre en impositcions anteriors, així com l'ús dels diners d'elles procedents per a una finalitat diversa de la prevista. I també els donà llicència per a vendre censals i violaris a un preu més alt de la suma que els faltava per a redimir-ne d'altres (35). En fi, que l'administració, en aquells moments, dóna la impressió de balancejar-se perillosament.

Vers la fi del segle, els sarraïns apareixien de tant en tant i s'enduien molta gent captiva. Palamós, el 1400, encara no tenia murs ni torres a la banda de mar. En aquestes circumstàncies, acabà d'agreujar la situació el veguer de Girona en convocar host per raó d'una expedició contra els

(32) ACA, C, r. 1686, f. 125v. - AMP, perg. 33.

(33) ACA, C, r. 1975, f. 38v. - CAMÓS, *op. cit.*, 110.

(34) ACA, C, r. 1896, f. 188 i 189. - AMP, perg. 37. - CAMÓS, *op. cit.*, 110-111.

(35) ACA, C, r. 1908, f. 100 i 101.

comtes d'Empúries. Els palamosins es queixaren al rei, ara Martí I, perquè si acudien a la crida haurien de deixar la vila abandonada i llurs famílies i béns exposats al perill. Martí els atorgà, una vegada més, l'exempció del servei, amb data 9 d'agost del mateix any 1400 (36).

El palau reial, feia pocs anys que Pallarès l'havia venut a Berenguer de Cruïlles, que havia estat lloctinent reial a Sicília (37). El rei, que devia tenir-lo en molta estima, li anà confirmant tots els drets diversos sobre cases i terres de la vila i batllia de Palamós i també els drets alodials d'aquest seu propi palau (38). D'aquesta manera, Berenguer esdevingué, de fet, senyor de Palamós. El seu fill i successor, Bernat de Cruïlles, hagué d'intervenir novament en els afers de les fortificacions. La vila, el 1407, es trobava sense muralla de mar. La gent tenia por i es disposava a marxar-se. El port, si això succeïa, estava a punt de perdre's i això hauria estat greu, per tal com era un dels millors ports reials. Bernat rebé l'ordre d'anar a inspeccionar bé el mur, de fer enderrocar edificis i expropiar camps i hortes mitjançant indemnitzacions, i procurar que en quatre o cinc anys l'obra fos acabada. Ell no rebria cap salari per aquesta seva tasca, perquè ell no residia a la vila. Hauria de nomenar una persona que tingués cura dels treballs i que cobraria com un funcionari municipal. Aquest home, al mateix temps, hauria de vigilar el projecte de la desviació de la riera que venia de Palafrugell, ja que les terres i grava que l'aigua duia obstruïen l'espai portuari (39). També, Cruïlles, hauria de fer una talla, o nova imposició, entre els habitants de la vila i batllia, a fi de poder pagar el salari dels obrers (40). Mentrestant, els jurats de Palamós podrien vendre un altre censal mort fins al valor de vint mil sous per a contribuir a les obres (41).

Bernat de Cruïlles, a començaments de maig de 1407, segurament ja havia complert el desig del rei Martí i ja havia marxat de Palamós, deixant el palau tancat i en mans d'un procurador. Els palamosins, recordant que des d'antic el palau servia de refugi en cas de perill, demanaren a Cruïlles la clau per quan necessitessin d'entrar-hi. La resposta del procurador, el palamosí Francesc Roger, no fou lliure d'una certa arrogància. Els donà a entendre que Cruïlles tenia el palau per concessió alodial del rei i podia fer-ne el que volgués, sense altres obligacions. En el fons, però, devia

(36) ACA, C, r. 2126, f. 45.

(37) ACA, C, r. 1908, f. 51v.

(38) ACA, C, r. 2194, f. 128.

(39) ACA, C, r. 2151, f. 107.

(40) ACA, C, r. 2152, f. 126v.

(41) ACA, C, r. 2203, f. 180.

reconèixer una certa raó per part dels sol·licitants, perquè accedí a obrir-los les portes del palau, quan en fos l'ocasió, i sense que això servís de precedent, si bé féu constar que només ho faria atenent a motius religiosos, a l'honor reial i a la consideració que els dits sol·licitants li mereixien (42).

Però la raó no era sempre d'una mateixa banda. Malgrat els requeriments de Bernat de Cruïlles, alguns dels habitants de la batllia, d'entre els que s'aplegaven a Palamós en temps de guerra marítima, es negaven a contribuir a l'obra de la muralla al·legant que ells eren vassalls de l'Església. El rei, en aquesta ocasió, el 19 de juny de 1408, ordenà al batlle de Palamós que, tot fent continuar les obres, els obligués a pagar el que els correspongués per talla; i a l'oficial o vicari eclesiàstic de Girona, que no impedís en això l'actuació del batlle, sota pena de perdre, aquest, el seu ofici i els clergues, les temporalitats. No obstant, els eclesiàstics procediren contra el batlle valent-se d'una certa base jurídica. Foren per això citats a la presència del rei per tal que exposessin les raons que creien justificants de llur actitud (43). Tampoc el batlle no havia obeït. Els jurats havien comunicat al rei que, per raó de l'aparició de naus enemigues a la costa, el batlle havia fet cridar el sometent però alguns habitants de la batllia no s'hi havien volgut presentar. La resposta reial fou que els imposés les multes corresponents, la meitat de les quals seria per al fisc reial i l'altra per a l'obra del mur, i que els obligués a fer guaites a la vora del mar, com era costum. El batlle no complí res de tot això i també fou citat per presentar al rei les seves raons dins el termini de deu dies. En efecte, acudiren a la presència reial, d'una banda, el síndic del batlle de Palamós i de l'altra, els missatgers de Vila-romà i de Vall-llobrega, d'on eren els habitants en qüestió. Tots ells feren compromís davant el rei i la causa continuà a la reial audiència (44).

No tenim, fins ara, cap més notícia sobre el resultat d'aquests fets. I creiem que, per diverses raons, no ens cal tampoc d'allargar més, ací, el nostre tema. Sigui'ns només permès de publicar, com apèndix il·lustratiu, la transcripció d'un dels textos ací esmentats.

(42) AMP, perg. 44.

(43) ACA, C, r. 2157, f. 47 i 64v.

(44) ACA, C, r. 2157, f. 65v. i 82v.

APÈNDIX

Pere III confirma els capítols d'un conveni entre el batlle general de Catalunya i els homes de Calonge sobre la defensa de la vila reial de Palamós. — Perpinyà, 3 de gener de 1351.

Avinentia facta inter bajulum Cathalonie generalem et homines de Colonico.

Nos Petrus Dei gracia rex Aragonum etc. Considerantes inter dilectum consiliarium nostrum Petrum Ça-Costa, baiulum Cathalonie generalem, nostro nomine ex parte una et nuncios seu syndicos universitatis de Colonico ex parte altera, racione controversie inter homines universitatis predicte et homines universitatis de Palamors super causis subscriptis diu est suscitata, previo tractatu certa capitula firmata fuisse cum publico instrumento huius seriei:

«Noverint universi quod ego Petrus Ça-Costa, baiulus Cathalonie generalis, ex parte domini regis et auctoritate officii quo funguor, habitis super infrascriptis deliberacione et tractatu maturis et utilitate domini regis et hominum ville de Palamors et hominum parrochie de Colonico et equitate super eis pensata, gratis et ex certa sciencia concedo et promitto firma stipulacione ex parte domini regis vobis probis hominibus et universitati proborum hominum parrochie de Colonico et singularibus eiusdem et successoribus vestris perpetuo servare et servari facere per quoscumque contenta in capitulis subscriptis per me nomine domini regis et ville de Palamors concessis, inhitis et conventis super subscriptis, quorum quidem capitulorum tenor dinoscitur esse talis:

Sobre lo contrast de Colonge e de Palamors lo qual es per raho del son con galees venen en les mars de Palamors, per ço que d.aqui avant entra ells e la cort ni.ls homens de Colonge contrast no puxa esser e a be dels homens dels dits lochs e a cessar questions, se fan los capítols deius scrits:

Primerament que en cas que en lo loch de Palamors venga novella que en les mars vehinables de Palamors hage galees o lenys d.anamichs e que per aquella raho se meta son en lo dit loch de Palamors lo qual pervenga al loch de Colonge, que.ls homens de Colonge sien tenguts de anar al loch de Sancta Maria Sa-Mar e aqui estar ab lurs armes mentre que galeas o lenys de enamichs sien de les Medes de Torroella ensa d.entro a les mars de Blanes, o de les mars de Blanes d.entro a les dites Medes. E en cas que les dites galeas o lenys de enamichs armats no fossen en les dites mars, que se.n puxen tornar los dits homens de Colonge al dit loch de Colonge e no sien tenguts de star al dit loch de Sancta Maria Sa-Mar pus haien certenitat que les dites galeas o lenys no sien en les mars demunt dites.

Item que encontinent con galeas o lenys armats de enemichs exiran o apparran en les mars de Palamors o en vista del dit loch, o.s sabra de cert que seran en les mars de Sent Feliu o desa vers Palamors, los dits homens de Colonge, a requesta del batle de Palamors o de son lochtinent, o sens requesta en cas que les dites galeas o lenys veien del dit loch de Sancta Maria Sa-Mar, sien tenguts de entrar al dit loch de Palamors ab lurs armes per deffendre aquell entro que les dites galeas o lenys de enamichs sien exides de les dites mars fahent lur via, en lo qual cas encontinent se.n puxen tornar en lo dit loch de Sancta Maria Sa-Mar en lo qual sien tenguts de estar d.entro que les dites galeas o lenys sapia hom que sien exides de les mars en lo primer capitol contengudes, so es, de les Medes entro a Blanes. Empero que en aquest cas ne en altre del dit primer capitol los dits homens de Colonge no fossen tenguts ne cahuts en neguna pena sí les dites galeas no eren en les mars dessus dites.

Item que si per temor de les dites galeas o lenys les osts se cridaven en la ciutat de Gerona, que.ls dits homens de Colonge fossen tenguts de anar en les dites osts e de entrar en lo dit loch de Palamors axi con los altres homens de la vegueria de Gerona e que sien tenguts d.entrar quant los dits homens o partida d.aquells al loch de Palamors entraran per manera de osts, e asso no contrestant que en les dites mars galeas no fossen vistes, e aqui estar aytant con les altres osts de la batlia o vegueria de Gerona o maior partida de aquelles, e que de present que aquellas ab licencia de la cort de Gerona se.n tornassen, se.n poguessen tornar los dits homens de Colonge sens licencia neguna.

Item que en cas que.ls homens de Colonge fossen entrats al loch de Palamors per les raons demunt dites e aqui staguessen, que ab licencia del batle de Colonge de la senyoria se.n pusquen anar alguns per viandes e altres coses necessaries e aportar e procurar, e que d.aço lo batle de Palamors no.s posques entrametra, axi empero que.l batle de Colonge no posques fer ne faes aço en frau ne per diners haver dels homens, e, si.o feya, que.n fos punit.

Item que si per aventura en lo dit loch de Palamors havia certa novella que en les Medes de Torroella o mes avant envers les mars de Palamors hagues galeas de enamichs, que en aquell cas, de nits tan solament, los homens de Colonge fossen tenguts de trametre vint homens en lo loch de Palamors. E axi matex fos en cas que noves certes hagues a Palamors de galeas o lenys de enamichs qui fossen a Blanes o mes avant vers les mars de Palamors. Empero que si en los cases demunt dits los dits homens de Colonge volien entrar en lo dit loch de Palamors per deffendre aquell, que

ho poguessen fer o lavors no fossen tenguts de trametre los dits vint homens.

Item que cascun qui contra les dites coses fara o alguna d.aquelles, pach per cascuna vegada per pena vint sous, guanyadora a la cort del senyor rey.

Item que si per aventura los dits homens de Colonge no.s podien avenir de trametre los dits vint homens al dit loch de Palamors, que en aço lo batle de Colonge los puxa destrenyer e que lo batle de Palamors no se.n puxa entrametre. Si empero los dits homens de Colonge eren en colpa de no elegir los vint homens e lo dit batle de Colonge de forçar aquells, en aquell cas lo batle de Palamors pusques aquells elegir e fer elegir e forçar de entrar al dit loch de Palamors, posant a cascu pena de vint sous e no de mes avant.

Item que ll batle de Palamors no meta ne faça metra son per la rao demunt dita fentament ne calumpniosa e, si.o feya o encara calumpniosament o mala se havia en les coses demunt dites o alguna d.aquelles, que.n sia punit greument per lo senyor rey o altra per nom d.ell.

Promittens vobis et dicte universitati in posse notarii subscripti, tanquam publice persone nomine quorum interest et intererit stipulantis et recipientis, dictum dominum regem et suos successores contenta in dictis capitulis semper servare et per suos officiales facere inviolabiliter observari juxta ipsorum seriem et tenorem. Ad hec nos Guillelmus Comedira, Arnaldus Mola de Riaria et Jacobus Petri, omnes dicte parrochie de Colonico, procuratores, syndici, factores et negociorum gestores ac nuncii speciales universitatis hominum dicti loci et parrochie de Colonico et quorumcumque singularium de eadem ad omnes et singulas causas et lites, questiones, petitiones et demandas, tam principales quam appellacionum et tam civiles quam criminales motas et novendas et que sint vel esse possint inter dictum honorabilem Petrum Ça-Costa, baiulum generalem, qui supra, seu quascumque alias personas comuniter vel divisim ex una parte et dictam universitatem et quemcumque seu quoscumque singulares ex eis agendo vel deffendendo, et tam racione et occasione penarum quas ab ipsa universitate seu aliquo seu aliquibus ex ea petit et exigit dictus baiulus generalis quam alia quacumque racione, occasione vel causa. Et ad componendum, transigendum et paciscendum, si voluerimus, tam cum dicto honorabili baiulo generali super penis quas a dicta universitate petit quam cum aliis de aliis quibuscumque habentesque generalem et liberam administracionem a dicta universitate super predictis cum plenissima facultate, prout hec et plura alia constant per instrumentum inde confectum tercio idus decembris anno Domini presenti et clausum per Bernardum

Raimundi, notarium publicum de Palamors. Ideo, tam nominibus nostris propriis quam nomine et auctoritate dicti sindicatus et universitatis predictae et singularium de eadem consencientes predictis, ea omnia et singula firmamus, concedimus et laudamus, salvo tamen jure nobilis Berengarii de Crudiliis et sine juris preiudicio eiusdem et suorum ratione jurisdictionis quam habet et habere debet in loco et parrochia de Colonico supradictis. Et de predictis mandamus fieri duo publica instrumenta, quorum unum vobis dictis hominibus de Colonico quibus supra nominibus et aliud baiulo et hominibus de Palamors mandamus tradi per notarium infrascriptum.

Que fuerunt acta et a dictis honorabili Petro Ça-Costa, baiulo Cathalonie generali, et Guillelmo Comedira, Arnaldo Mola et Jacobo Petri, sindicis, factoribus et negociorum gestoribus ac nunciis quibus supra nominibus predictis concessa, firmata et laudata quintodecimo kalendas januarii anno Domini M.^o CCC.^o quinquagesimo. Presentibus testibus Guillelmo Vinyoles et Guillelmo Bayerii, de Gerunda, et Bengario Moragues, de Gerunda, et Bernardo Rohira et Bonanato Laurencii, cultellariis Gerunde. Eg + o Petrus Amici, notarius publicus substitutus auctoritate regia a Bernardo de Toyano, publico Gerunde notario, qui predictis requisitus interfui, hec scribi feci et clausi cum suprascripto in XIII.^a linea ubi dicitur «les osts» et in XXIII.^a ubi legitur «e fer elegir».

Aspicientes insuper supradicta omnia fore firmata et laudata ad utilitatem nostram et dicti loci nostri de Palamors rationabiliter atque bene, ideo, ex certa sciencia, cum presenti carta nostra laudamus, approbamus, ratificamus et confirmamus omnia et singula in preinserto publico instrumento contenta. Mandantes tam dictis baiulo generali et hominibus dictorum locorum de Palamors et de Colonico quam ceteris officialibus et subditis nostris presentibus et futuris quod presentem cartam nostram et omnia et singula in ea contenta teneant firmiter et observent et ab aliis faciant inviolabiliter observari, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant quavis causa. In cuius rei testimonium presentem fieri iussimus nostro sigillo pendentem munitam.

Datum Perpiniani tercia die mensis januarii anno a Nativitate Domini M.^o CCC.^o L primo. Vidit Jaspertus.

Bartholomeus de Lauro mandato
regis facto per nobilem Bernardum de
Capraria, consiliarium.

ACA, Cancelleria, reg. 556, fol. 47-48.